

МАТЪО АЛЕКСАНДРОВ МАКЕЛОВ

Текстът е част от книгата на Стефан Саранеделчев "164 казанлъшки учители от 50-те и 60-те години на XX в." (изд. Кота, 2021 г.) и е публикуван с малки редакции за целите на Есториум с позволението на автора.

Преместването ми на 15 септември 1957 г. от 3-то СУ „Т. Юлиев“ в новооснованото Основно училище „Хр. Смирненски“ бе доста неприятен епизод в моето детство. За минути служителят от отдел „Просвета“ на Общината, който прочете имената на няколко деца, между които и моето, ни изведе от класната стая и поведе на север към двуетажната сграда на бившето Стопанско училище. От ул. „Цв. Радойнов“ (сега „Орешака“) през тунел, разположен в южния край на сградата се влизаше в малкия двор на училището. Представителят на отдел „Просвета“ ни предаде, заедно със списък, на един мъж с ослепително бяла коса и жена, с думите, те да си определят кой на кого ще е учителят. Жената, която се оказа началният учител на новосформирания 4-а клас взе съученичката ни Пенка, а за мъжа - учител на 4-б клас останахме аз и приятелят ми още от предучилищната забавачница Генчо Дечков Чуканов. През следващите няколко часа други хора довеждаха още и още деца от други училища. Около обяд всеки от учителите привика около себе си в двора своите ученици, с по няколко изречения ни обясниха, че училището е в ремонт и този ден няма да имаме занятия, но на утрешния точно в 7,30 ч. да сме на същото място.

На следващия ден белокосият учител, който се представи с имената си Матъо Александров Макелов ни поведе към „Тюлбето“. Там на поляната зад Тракийската гробница бе първият ни учебен час в новото ни училище, с новия учител. Толкова увлекателно разказваше за моменти от дългогодишния си учителски живот с ред забавни случки, че когато ни прикани за „междучасие“, за да поиграем в близката борова гора, не ни се ставаше. Неусетно се редуваха час по история, когато ни разведе около Пиростията и гробницата с разкази за тяхната история, час по естествознание, в който ни запозна с намиращите се наоколо разнообразни тревички, билки, храсти и дръвчета. Следващите учебни дни бяха последователно в „Розариума“; край новостроящия се парк до Колодрума; в поречието на Старата река; отново на „Тюлбето“, но този път чак до Ловното стрелбище. Един ден ни заведе и в Музей „Искра“, където се оказа, че и на него Чудомир е добър познат. Така неусетно преминаха десетината дни, докато ремонтът на сградата на училището привърши и настаниха класа ни в постоянна класна стая. Едва тогава учителят Макелов реши да разпита всеки от класа къде е учил преди и с какъв успех при съществуващата тогава петобална система е завършил трети клас.

Моите родители ми бяха внушили, че при Кошева отличната ми оценка по пеене не е реална, а понеже съм й любим ученик я пише „по хатър“. Поради това, когато Макелов стигна до мен, казах, че съм завършил с 4,80 (това по шестобалната система е 5,80). В действителност, моите родители не бяха далеч от истината, защото в последващите прогимназиални класове певческите ми „способности“ лъснаха в целия си блясък.

Заредувах се интересни месеци от четвъртата ми учебна година. Забравих за огорчението си, че ме отделиха от класа в 3-то СУ, от любимата ми учителка Донка Кошева. Много пъти в последващите години, когато съм мислил за този част от живота си стигах до извода, че ако не познавах учителя Матьо Александров Макелов, ако той не ми е преподавал, щях да загубя много. Не е случайно, че навремето съотношението на учителите мъже и жени е било почти равно. Защото при образованието и възпитанието на учениците са необходими, както нежността на жената-учител, така и мъжественото на мъжа-учител. Матьо Макелов умееше по подходящ начин да респектира някои волности на по-буйните ученици, да дава пример със свои постъпки как трябва да се държат момчетата. Разбираше, че като страстен пушач не дава добър пример и многократно ни изнасяше нагледни уроци за вредата от тютюнопушенето и се посочваше за отрицателен пример. Предупреждаваше да не постъпваме като него, защото той от любопитство запалил първите си цигари, но след това от тях „няма отърване“. Самоиронизираше се, че ако не е пушил няма зъбите му да се развалят толкова рано, „да кашля сутрин като разпран“ и вече трудно да се изкачва по стълбите. В час по аритметика зададе задача какви суми би спестил самият той, ако не бе пушил от 15-годишната си възраст до ден-дневен и портмонето му да олеква всеки ден с цената на изпушваните цигари. Крайният резултат от това изчисление бе равно на около 15 000 тогавашни лева, каквато бе цената по него време на лека кола „Москвич“. Не знам за другите, но за мен наред с родителските съвети и тези уроци на Матьо Макелов изиграха своята роля да остана през целия си живот непушач. Беше много увлекателен разказвач и уроците му не се свеждаха до написаното в учебниците, а до много други неща и примери от живота. Може би това провокира и мен, когато ме изпитваше да вмъквам прочетени неща от многото книги, които четях като страстен читател в детския отдел на Библиотека "Искра" или по страниците на вестниците, които родителите ми получаваха.

На първата учителска среща казал на майка пред всички родители, че съм най-добрият му ученик и че, както за една манджа е необходимо да има сол, така и за неговия клас е необходимо да има ученик като Стефан Саранеделчев“. Изразил и учудването си как не съм завършил трети клас с пълен отличен. Това

било изненада за майка, която възразила, че напротив бил съм пълен отличник. Това провокирало Матю Макелов да я помоли на следващия ден да му занесе свидетелството за завършен трети клас. Когато му го представих и се убедих в отличния ми успех с явно раздражение попита: *„Защо в началото на годината каза, че успехът ти е 4,80?“* *„Ами другарю, аз мисля, че по пеене петицата ми е пресилена, защото не мога добре да пея.“* - бе моят отговор. *„Въобще не ме интересува как пееш! Важното е, че по всички останали предмети си отличник.“* - успокои ме той и от този момент стана още по-доброжелателен към мен.

За съжаление през януари 1958 г. разбрахме, че учителят ни се пенсионира и на негово място дойде учителката Мария Богданова. Но макар и за четири месеца той остана вечно в сърцето и спомените ми.

Когато взех да се подготвям за тази книга добри думи за Матю Ал. Макелов сподели и Рада Владимирова (1929 - 24.05.2019 г.), с която живеехме на близки улици в Казанлък. На нея той е бил първият ѝ учител от 1-во до 4-то отделение в енинското училище от 1936 г. до 1940 г. и също е оставил прекрасни спомени със своето държане като учител и човек. Тя е една от организаторите на среща на този випуск с участието на М. Макелов по случай 40 години от завършване на начално образование и издаване юбилеен лист, за което пиша по-долу.

Интересен спомен за Матю Макелов е написал Добри Добрев под заглавие *„За огъня и баджата“* публикуван на стр. 518 от книга VII на *„Казанлък в миналото и днес“*, изд. 2007 г. В него пише: *„Краеведите са иманяри на българщината. Един от тях беше даскал Матю Макелата от древното село Енина. През есента на 1960 г. той покани,тайфата“ на резняк - не напълно втасало домашно вино. Трите стожера на компанията бяха Чудомир, Буко Давидов и бай Диньо Попа. Към тях се присламчиха и по-младите Освалд Лечев, Константин Колев, Милчо Кръстев и моя милост... Дядо Даскал и баба Даскалица ни посрещнаха и нагостиха като височайши гости. За десерт сладкодумният даскал Матю ни разказа историята на Енинския войвода Иваното...“*

За мен бе изключително удовлетворение, че след различни перипетии успях да откроя координатите на внука на учителя ми - д-р Александър Ал. Макелов, който ми изпрати подробна биография и лични спомени за своя дядо, сканирани снимки и сканиран *„Юбилеен лист“* от 1980 г. издаден от инициативен комитет по честване на юбилейната 40-годишнина от завършване на 4-то отделение на родените през 1929 г. в с. Енина". Всяко изречение в този лист е безценен бисер

на признателност към Матьо Макелов от изброените 37 души. В него между другото пише: *“Четири години той беше за нас най-близкият, любимият и най-умният учител. Това, което той правеше, това, което той говореше за нас беше най-вярното, най-умното. Неволно го сравнявахме с другите учители и без съмнение всякога него Матьо Макелов ние поставяхме по-високо от останалите. Нашият учител беше със своеобразен характер. Преди всичко в неговите действия и поведение винаги на първо място стоеше голямата му принципност. В класа ни бяхме деца - дъщери и синове на родители с различно обществено положение. Но за него всички ние бяхме еднакви. Неговата мярка бе една и с нея мереше поведението на всички 45 ученика... А как умееше М. Макелов да повдига нашето настроение след дългите учебни часове!... Той умееше да създаде атмосфера на дружба и сърдечност между всички свои ученици... По онова време, когато телесните наказания бяха разрешени и нас понякога не ни отминаваше дърпането на ушите, понякога плесница, но всичко това ние скоро забравяхме. В нашия клас се учеше единственият син на нашия учител - Александър. И за да знаят всички в класа, че няма „мои“ и чужди, той - бащата - еднакво наказваше и него, даже ни се струваше, че него биеше повече от нас. С това свое държане нашият учител израстваше в нашето съзнание като най-справедливият и най-откровенният учител... Наред с преките занятия, нашият учител направи повечето ученици артисти-самодейци. Тази любов той вдъхна на нас, защото самият той беше стар самодеец. Не минаваше Коледа или Великден, през които той да не организира с други самодейци на читалището нова театрална постановка... А как играеше той - като артист!... В това поприще на артист той беше привлекъл и своята съпруга - Мария, която заедно с него изпълняваше главните роли... Мили учителю, в този тържествен за нас ден разрешете още веднъж да изкажем нашата сърдечна благодарност за всичко, което Вие направихте за нас, Вашите ученици! Ние малките, плахи деца започнахме своя път на развитие в живота благодарение на умениято, знанието и голямата любов, с която тогава през 1936 г. ни обърнахте...”*

По-долу обнародвам със съгласието на внука д-р Александър Ал. Макелов написаното от него за дядо му:

„Матьо Александров МАКЕЛОВ се ражда на 22.01.1903 г. в с. Енина в семейството на Александър (Санди) Макелов и Тянка Макелова, по баща Пюскюлева. И двете фамилии са енински. Фамилното име Макелови се появява в началото на 19 в., след края на кърджалийските времена и чумните епидемии, когато животът в селото започва да се възражда, а много от предишните родове са се преселили

или разпаднали. Оттогава наследствен поминък на фамилията станало дюкянджийството. В традициите на късното Възраждане това включвало кафене, бръснарство и бакалия, а преди разширяването на Шипченския проход - и ханджийство. Патриархът на рода, пръв с тази фамилия Теньо Макелов, бил буден човек, дарител на строящите се отново след кърджалийските палежи училище и църкви, а също така на няколко пъти пренасял от Русия и Молдова книги, закупени с общи пари. Един от синовете му – Антон, бил касиер на основания през 1869 г. от Васил Левски комитет в с. Енина. Матьо е второто от общо пет деца. Бащата държи дюкян с бръснарница и осигурява на първите четири образование в казанлъшкото Педагогическо училище. Най-голямата дъщеря красива и интелигентна девойка - се оженва за пловдивски фабрикант, представител на тогавашния индустриален елит, осигурявайки по този начин един ресурс и спасителен шанс на фамилията срещу превратностите на съдбата. Следващата след Матьо дъщеря до тридесетата си година се грижи за техните баща и майка, които дълго и тежко боледуват от туберкулоза, и остава стара мома. Най-малкият син, когото не успяват да изучат, получава дюкяна на бащата - един пример за някогашната сплотеност на патриархалните семейства.

Бащата участва във войните от Балканската до Първата световна като военен санитар в 23-ти п. Шипченски полк, и се връща с разбито здраве. Като най-голямо момче Матьо от деветгодишен работи в дюкяна до края на войните. През 1921 завършва Педагогическото училище в Казанлък и получава първото си разпределение в с. Желебски мост, до днешното село Мъглен в община Айтос. По това време работи и известно време в близкото село Бата, където преживява и първата си драматична и нещастна любов, заради която, по негови думи, косата му още тогава побеляла.

От 1922 г. до 1944 г. работи в и сега действащото училище в с. Енина, с едно прекъсване за една година през 1942, когато е командирован в днешния град Бояновац в новоприсъединените Западни територии. Като патриот, но напълно лишен от шовинистични предубеждения, е бил в много добри отношения с тамошното население, включително и сръбското, и почти до края на живота си пишеше с няколко от тогавашните си ученици. Малко след това е командирован за кратко и в община Ардино, при един от поредните опити за преименуване на помашкото население, но скоро е отзован от там, поради пълната си непригодност за насаждане на тогавашната националистическа политика. След 1944 работи в Тъжа, Казанлъшко, и в самия гр. Казанлък до 1947. След това е учител и за известно време директор на училището в с. Горно Изворово, Казанлъшко. Последното му назначение е през септември 1957 г. в новооснованото ОУ

„Хр.Смирненски“ - Казанлък. Пенсионира се през януари 1958 г.

От млади години участва в читалищната самодейност в с. Енина, където има прекрасен театрален салон, редовно посещаван от известни творци (например там е първата роля на К. Кисимов на селска сцена). Режисира над 50 пиеси в читалището, а е участвал в повече от 200 пиеси и други постановки в Енина, Шипка, Казанлък и други селища из Казанлъшко. Привлича към читалищната самодейност съпругата си и много от учениците си, някои от които стават дългогодишни и обичани дейци на читалище „Братство“ в Енина и казанлъшката „Искра“. В Енина се играеха „Разбойници“ на Шилер, „Майстори“, пиесите на Бр. Нушич, всички известни пиеси на българските възрожденци, както и много от най-новите български пиеси... Дядо много обичаше „Разбойници“ на Шилер, която се играеше в Енина от няколко поколения самодейци, включително и след оттеглянето му - доколкото знам, едва ли има театър в България, самодеен или не, където „Разбойници“ да се е играела, макар и с прекъсвания, цели 40 години... Тъй като цялото ми ранно и средно детство мина в Енина, добре си спомням тази атмосфера от почти всекидневни посещения на хора свързани с читалището, културата, просветата... В дома му идваха писатели, журналисти, историци, четеше се, спореше се и се рецитираше.... Големият искрист Буко Давидов - бащата на Луна Давидова - му гостуваше за по седмица-две всяка година, след като се пресели в София, и макар че често се караха за политика - дядо го подозираше в ционизъм - беше безценно да се слушат спомените им за Чудомир и други казанлъшки легенди...

Като дългогодишен учител и читалищен деец му беше поверен ключът на старата църква „Св. Петка“, която се намира непосредствено до нашата енинска къща. За съжаление, нямаше как да попречи на узаконения административен обир на иконите и други старини от църквата, за които прояви и Чудомир пише в един свой очерк. „Св. Петка“ е била важен книжовен център през късното Средновековие и дядо ми е един от първите хора, докоснали „Енинския Апостол“ при откриването му. Намират го двама общи работници при ремонтни работи и понеже е в доста лош вид, единият се кани да го хвърли, но другият - бил някога дядов ученик до четвърто отделение - решава за всеки случай да го покаже на даскала. Дядо се досеща, че това може да е много стара книга, и им казва да го носят в общината... *„И нищо друго да не беше научил Райчо (въпросният работник), и това стига!“*, казваше дядо ми по тоя повод.

За учителската си и читалищна дейност той няколко пъти бе честван с юбилеи, имаше много плакети и медали. „Имаше“ при него не траеше много дълго, тъй като

почти веднага раздаваше онова, което има, на когото му хареса - предимно деца и младежи. Носител е на орден "Кирил и Методий 2-ра степен", който също така не отиде да получи и вероятно все още стои в училището в Енина...

На младини той е бил желан и искан ерген, но е избрал да се ожени за баба ми Мария - красиво, но бедно девойче, сираче без майка, което бащата биел, а мащехата гонела от къщи. По това време тя била едва 14 годишна и трябвало да изчакат за венчавката, но той ѝ намерил стаичка в Енина, където тя да живее отделно, а междувременно заявил на всички заинтересовани, че повече никой няма да я докосне с пръст... Оженват се две години по-късно през 1928 г., а единственият им син, баща ми Александър Макелов, се ражда през 1929 г.

Като младеж дядо ми е участвал в анархисткото движение, което е имало широки корени в Казанлъшко. Имаше два белега от рани - от куршум и осколок от граната, получени при престрелки. Към края на 20-те години се отказва от тази дейност, разочарован от личностите, които я оглавяват, а също и от идейната ѝ безперспективност.

Беше атеист и донякъде антиклерикал, но уважаваше идеализма на ранните християни и виждаше в него една красива утопия, подобна на анархо-комунизма, и също като него опорочена от човешкия фактор... Уважаваше много скромните, културни селски свещеници и признаваше, че по свой начин са необходими на хората. Макар и сам невярващ, имаше богати познания за християнската легенда и обичаше да ми чете и разказва „Quo vadis?“ на Сенкевич.

Тъй като израснах покрай него, дължа му много за представите и познанията, които съм получил. Благодарение на неговите разкази и вечерни четения - той дълго се съпротивляваше на телевизията и дори след като все пак накрая си взеха телевизор, упорито го наричаше „радио“. Растях с „Под игото“, „Опълченците на Шипка“, „Хъшове“, „Хаджи Димитър“ (свещеник Стефан, който е опял Хаджи Димитър и другарите му, е погребан в Старата църква до нашата къща), „Записките"... Той ме караше да усещам, когато бях дете, че сякаш всички тези неща са се случили съвсем скоро и тук, наблизо... Също така обичаше и познаваше добре класическата руска литература, особено Пушкин, Лермонтов, Гогол, Чехов, Толстой... Много обичаше стиховете на Едгар По в превод на Георги Михайлов и ги рецитираше наизуст. До края на живота си търсеше и откриваше нови книги и автори.

Беше човек без предубеждения. При него всички започваха със сто процента доверие и виждаше първо самия човек, а не неговите роли, етикети и принадлежности. Един характерен случай: в дните след 9 септември 1944 г. някой се сетил, че преди хранил и поил в дома си германски войници и неколцина луди глави от партизаните тръгнали да му търсят сметка, но... го заварили да храни и пои съветски войници. И такъв си беше цял живот. Навремето, когато в Казанлък имаше големи поделения, войниците често ходеха на поход в планината, а той ги издебваше на връщане. Видеше ли войник на пътя, масата се постилаше и вратата се отваряше широко. Сега си мисля, че им е съчувствал, като на хора, които са принудени да вършат нещо против волята си, което за него бе най-лошото и тежко нещо на света...

Разбира се, като повечето хора и той си имаше своите недостатъци. На младини се е въвличал в това, което сега биха нарекли зависимост от хазарт и рисково поведение. Когато се ядосаше, най-умно беше да се скриеш някъде и да поизчакаш... Не понасяше лицемерието, безпринципността, опортюнизма, особено политическия, който, види се, отколе се е настанил по нашите земи. Имаше една снимка компромат - сбор на една фашистка организация от края на 30-те години, чието знаме се държи от един виден големец по време на соца, негов познат и, може да се каже, в някаква степен личен недоброжелател. Държеше я в чекмеджето си, но никога не я показа, "където трябва". В неговите понятия това беше да стане като оня...

Матьо Александров Макелов почина на 28 април 1988 г. в с. Енина.“